

SALONIMA OBITELJI ULLRICH U SPOMEN

ŽARKA VUJIĆ

Poučena Bachovim glazbenim stvaralaštvom, koje je nastajalo isključivo na zahtjev i za potrebe drugih, nikad nisam zazirala od naručenih tema. Tako sam objeručke prihvatila prijedlog urednice "Života umjetnosti" da obradim temu - Ullrichov salon kao zagrebački kulturni fenomen u kojemu je odrastao gospodin Antun Ullrich; na tog arhitekta u prošlom nas je broju podsjetila Vesna Mikić. Kako to obično biva, već je i površno istraživanje pokazalo koliko je naše neznanje, ali i koji su problemi naše povijesti umjetnosti. Privatni izložbeni i prodajni saloni obitelji Ullrich odigrali su u razdoblju od 1909. do 1947. godine veliku i neospornu ulogu

- i u formiranju općega građanskog umjetničkog ukusa u Zagrebu i u promociji niza priznatih hrvatskih umjetnika, a ipak nisu bili ni spomenuti u malom broju pregleda hrvatske umjetnosti¹, ni u monografskim prikazima opusa pojedinih opusa pojedinih umjetnika koji su uz njih bili vezani, ni, nažalost, u studijama koje su opisivale pojedina likovna zbivanja ili grupe. Pogledamo li, primjerice, članak Božidara Gagre o "Proljetnom salonu"², iniciranom i postavljenom upravo u prostoru tate Ullricha 1916. godine, naći ćemo tek trag obiteljskom imenu u bilješki. O samom prostoru i kulturnoj djelatnosti vlasnika, koja je značila život umjetnosti u Zagrebu u najširem smislu toga pojma, nije napisana ni riječica. Ta kako sam mogla i pomisliti da bi opisima izloženih umjetničkih djela i analizi stilskih gibanja u međuratnoj hrvatskoj umjetnosti uopće trebalo dodati izložbeni (ali i životni) kontekst! Zbog toga posvećujem Antunu starijem i Edi Ullrichu ovaj nevelik tekst, intimno očekujući mogućnost ostvarenja jedne suvisle i dostojne izložbe o salonima Ullrich, upravo onakve kakvu su Splićani priredili vlasniku svog najpoznatijeg umjetničkog salona Ivanu Galiću³.

Antun Ullrich st. rođen je 1872. godine u današnjem središtu slavonskog turizma, selu Bizovcu, a staklarski obrt izučio je u nedalekim Vinkovcima. Neposredno prije kraja 19. stoljeća nalazimo ga već u glavnom gradu kao posjednika staklane i radionice za ostakljivanje i izradu okvira u Ilici 54. Dakle, prvi je Ullrichov salon bio smješten nešto niže u glavnoj trgovačkoj i poslovnoj arteriji grada, i napokon ga valja i prostorno i mentalno razdvojiti od kuće u kojoj danas funkcionira Galerija Ulrich. Prema riječima sina Ede⁴, grupa umjetnika oko Crnčića, Frangeša i

Csikosa nagovorila je tatu da "rasproda sve" i otvori u svojim prostorima prvi zagrebački umjetnički salon. I premda to nije dokumentirano ni u jednom postojećem popisu, čini se da je izložbena aktivnost započela kolektivnim nastupom zagrebačkih umjetnika već oko Božića 1909. godine. Zanimljivo je, a i logično (10% provizije od prodanih umjetnina!), da će upravo takve božićne prodajne izložbe postati tradicionalnim u salonu tate Ullricha. Iduće godine u lipnju izlažu zajedno mladi Ljubo Babić i kiparica Iva Simonović. Bilješkom o toj izložbi započinju službene knjige gospodina Ullricha koje se danas nalaze u Arhivu za likovne

Antun Ullrich sa suprugom i djecom 1921. (Edo Ullrich je prvi slijeva), foto: R. Mosinger (presnimio: K. Tadić)

Antun Ullrich with wife and children, 1921 (Edo Ullrich, the first from the left), Photo by R. Mosinger (retake by K.

umjetnosti HAZU. Sačuvao ih je (a tko drugi!) prvi ravnatelj Gipsoteke dr. Antun Bauer. Riječ je o dvjema knjigama inventara koji je dosegao impozantnu brojku od 14.548 umjetnina, o dvjema bilježnicama u kojima je dokumentiran likovni i izložbeni život Salona do 1936. godine, o knjizi komisija te o najmanjoj bilježnici tate Ullricha u kojoj je sa svojom trgovačkom pedanterijom zapisao sva dugovanja i isplate hrvatskim umjetnicima. Držati i listati u rukama te stranice, priznajem, bilo je pravo zadovoljstvo, a pažljivije iščitavanje iznijelo je na svjetlo dana mnoštvo dragocjenih podataka. No, uz te nezaobilazne arhivske izvore, moja se znatiželja morala zadovoljiti i iščitavanjem onovremenoga zagrebačkog tiska. Kako

pretpostavljam da su članci u "Novostima" i "Savremeniku" iz 1910. godine poznati tek malo kome, upoznat ću zainteresirane s dijelom njihova sadržaja. Prije svega, u tekstovima je jasno naznačeno da je trgovina staklenom robom (kasnije će to biti samo umjetnine predane u komisiju i ostalu prodaju) bila u prizemlju, a da su se radovi umjetnika otpočetka izlagali u prostoru prvog kata. Među općinstvom je, razumljivo, postojala i prilična sumnjičavost prema našem prvom salonu. No, odmah su zapažena i drukčija kulturna gibanja - prihvaćanje takve jedne nove "uredbe" (čitatej: permanentne prodajne izložbe umjetnina): "Imali smo prilike

ocijenio svoje. Uravnoteživši trgovačke, ljudske i umjetničke interese s kulturnim interesima hrvatske metropole, stvorio je od svoje staklane pravu instituciju.

A da je u svemu tome pokazao i smisao za umjetnički izuzetno vrijedno, ponajbolje svjedoči priča u vezi s Miroslavom Kraljevićem. Antun Ullrich organizirao je 1912. godine umjetnikovu prvu i jedinu izložbu u Zagrebu. Pažljivi čitatelj Arhiva Ullrich će otkriti nekoliko zanimljivih detalja vezanih uz nju. Prije svega, upravo je tada u zbirku gospodina Ullricha ušao Kraljevićev autoportret, i tako se

B. Petrović, Silvestrovo kod Ullricha 1910. (presnimio: K. Tadić)/B. Petrović, The New Year's Eve at the Ullrich's, 1910 (retake by K. Tadić)

osvjedočiti se, da je interes općinstva za ekspoziciju neočekivano velik i da je broj izloženih umjetnina već prešao u privatni posjed. Preporučamo toplo ovaj pothvat pažnji zagrebačkog građanstva."⁵ Andrija Milčinić u svojem je članku u "Savremeniku" iskoristio prvi nastup iz inozemstva, nastup češkog grafičara F. Šimona, da bi slikovito opisao Ullrichov salon, ali i njegovu potencijalnu publiku: "Za naše prilike posvema je dobar (salon, o.a.). Pitajte tko kod nas kupuje umjetnine. Odvjetnik, bankovni činovnik, inženir. Pristav, profesor - a to već ne ide. Oni više ne mogu. A oni dalje, oni gore...Oni s malo iznimaka namiruju potrebe u Beču, Monakovu, Mljetcima..."⁶ Poslije tih redaka teško se oprijeti usporedbama s našim vremenom. No, tata Ullrich, čini se, dobro je

počeo oblikovati zaseban (nemali) fundus Kraljevićevih djela u vlasništvu obitelji. Druga je zanimljivost bliska samo poznavateljima života i djela Ise Kršnjavoga. Na toj je izložbi upravo naš "Kunstminister", ali i ljubitelj i vlasnik pasa, kupio Kraljevićevu sliku "Paša". Nesretni je Fric već na početku naredne godine tragično završio, a tata Ullrich odužio mu se još jednom, ovaj put posthumnom izložbom. No, obiteljsko se ime Kraljević sreće u bilježnicama i 1914. godine. Jasnije je vidljivo da već tada, dakle neposredno nakon bratove smrti, kockar i hohštapler Karl pl. Kraljević počinje kod Ullricha prodavati njegove radove. Priznajem da više nisam naišla na tako bolne i tragične zabilješke u Ullrichovim bilježnicama.

mladi i Bruno Poljanski dovode u Salon suvremene pariške majstore, pa Zagrepčani mogu vidjeti radove Légera, Chagala, Zadkina, Picassa te Sonje i Roberta Deloneya. Pa kad mu tata poslije 1928. godine prestane biti konkurentom¹⁴, Edo zagrebačkoj javnosti nastavlja prezentirati novo: od prve izložbe "Zemlje" 1929. godine pa do izložbe seljaka slikara Josipa Generalića i Franje Mraza 1936. godine. Zadržavši tatinu izlagačku širinu (slikarstvo, kiparstvo, grafika, fotografije, pa i tisak), Edo ju je, vjerojatno pod utjecajem brata, čak i dopunio. Mislim pritom na izložbu natječajnih radova za parcelaciju i izgradnju prostora stare bolnice na Jelačićevu trgu, održanu 1930. godine, i na prikaz regulacije Kaptola (Edo Schön i Milovan Kovačević) iz 1935.

Antun Ullrich stariji umro je 1937. godine. Kako je 1939. u Zagrebu otvoren novi veliki Dom likovnih umjetnosti, Salon Ullrich priređuje, prema dragocjenom popisu skupnih izložaba mr. Božene Šurine¹⁵, sve manje zajedničkih izložaba. No, prema usmenim navodima obitelji Ullrich¹⁶, izložbena se aktivnost nastavlja i tijekom drugog svjetskog rata. Nažalost, detaljnije istraživanje ovog razdoblja u životu Salona morat će pričekati, jer Knjige poslovanja od 1936. godine tek treba pronaći. U Arhivu za likovne umjetnosti naime, one nisu pohranjene. Posljednji novinski trag o Salonu jest velik tekst Strahinja Đukića, novinara "Politike"¹⁷. U njemu se navode same činjenice kao i tada omiljeni kurioziteti, osobito "galerija autoportreta svih zagrebačkih poznatijih slikara i vajara".

U poslijeratnom zatiranju privatnog vlasništva Salon je oduzet obitelji¹⁸. Njegova sudbina, nažalost, nije bila istovjetna sudbini splitskog Salona Galić koji je nastavio živjeti sve do 1961. godine kad je umro njegov vlasnik. Je li razlika doista u tome što je Galić "sa čitavom svojom obitelji sudjelovao u narodnooslobodilačkom pokretu i dao svoj veliki doprinos"¹⁹ i zahvaljujući tome stekao pravo na poslijeratno ponovno otvaranje? Obitelji Ullrich ostao je stoljetni obiteljski obrt, doduše, znatno odmaknut od centra grada (radionica Edinog sina gospodina Ivana Ullricha u Jurkovićevoj ulici) kao i kuća u Mesničkoj ulici br. 25. U današnjem vremenu, vremenu denacionalizacije, ja ovim člankom činim zapravo suprotno. Posvajam (čitaj: nacionaliziram) i predajem čitavoj hrvatskoj javnosti ideju i djelovanje likovnih salona obitelji Ullrich koje ne smijemo zaboraviti. Hoće li to biti dovoljno i za jednu muzeološki i kulturološki ozbiljno promišljenu izložbu, tek će se vidjeti. "Svaki umjetnik našao je u papi Ullrichu prijatelja i pomagača"²⁰, rekao je svojedobno sin Edo. Postanimo napokon i mi prijateljima obitelji Ullrich.

Irene Tomašić - 1939

SALON ULLRICH ZAGREB

Depiljan za izložbu Irene Tomašić u Salonu Ullrich 1939.,
foto: K. Tadić / *Information on the Irene Tomašić exhibition in
the Ullrich Saloon, 1939, Photo by K. Tadić*

¹⁴Mislim pritom osobito na knjigu dr. Grge Gamulina "Hrvatsko slikarstvo 20. stoljeća", I, gdje autor upravo obrađuje međuratno razdoblje.

¹⁵Slikarstvo "Proletnog salona" 1916-1928. Život Umjetnosti, br. 2, 1966., str. 46-55.

¹⁶Ivan Galić i njegov salon. /Katalog izložbe/ Split: Galerija umjetnina, 1961.

¹⁷Katić, Milan. Kroz Ullrichov salon prošle su generacije umjetnika. Novosti, br. 186, 1938., str. 12.

¹⁸Ullrichov umjetnički salon. Novosti, br. 34, 1910., str. 2.

¹⁹Milčinović, Andrija. Salon Ulrich, Savremenik, br. 5, 1910., str. 362.

²⁰Arhiv Ullrich. Knjiga komisija, str. 113. Pohranjeno u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU, Zagreb.

²¹Arhiv Ullrich. Knjiga komisija, pisamce uloženo u nj.

²²Arhiv Ullrich. Knjiga Salona do 1926. godine.

²³Novi izložbeni salon. Hrvatska metropola, br. 2, 1926., str. 17.

²⁴Kaurić, Anđelko. O Ullrichovu salonu u Zagrebu. Hrvatska metropola, br. 14, 1926., str. 157.

²⁵Kaurić, Anđelko. Navedeno djelo, str. 157.

²⁶Arhiv Ullrich. Knjiga Salona 1926-1936.

²⁷Te je godine definitivno zatvorio svoju radionicu u ulici 54 i

preselio sav inventar najstarijem sinu.

²⁸Riječ je o nepubliciranom materijalu, nastalom u okviru rada na projektu "Likovne pojave u Hrvatskoj 1850-1950" i dostupnom u Institutu za povijest umjetnosti.

²⁹Zahvaljujem im ovom prilikom (osobito gospođi Heli Ullrich) kako na punom razumijevanju i strpljivosti, tako i na posudbi fotografija iz obiteljske ostavštine.

³⁰Đukić, Strahinja. U zagrebačkom "Ullrichovom salonu" koji se nalazi u privatnim rukama, predstavljeno je do sada publici oko hiljadu najpoznatijih naših slikara. Politika, br. 11401, 1940., str. 12.

³¹Jedino što treba priznati jest da je i poslije rata zadržana isključivo likovna i izložbena aura ovog prostora.

³²Ivan Galić i njegov salon, str. 9.

³³Katić, Milan. Navedeno djelo, str. 12.

Summary

Žarka Vujić: "Memento To The Ullrich Family Exhibition Halls"

When describing and analysing the art phenomenon in the 20th century in Croatia, only few researchers considered it necessary to formulate the exhibition areas and the entire cultural context from which the art emerged. This text tries to promote another way of thinking. The subject of the Ullrich Art Hall in Zagreb seemed ideally suited for this purpose. The preserved archive materials (inventory books, records of exhibitions), together with a huge number of art works exhibited there in the past, gave rise to the idea of this homage. After all, it became obvious that there used to be two exhibition halls: one owned by the father Antun Ullrich (1909 - 1928), and the other by his son Edo (1926 - 1948). Due to their lively exhibiting activity and promotional and beneficiary attitude, both have played a major role in the Croatian art between the two wars.